

Larysa Akimova,
PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,

Raisa Havryliuk,
post-graduate student,

*Department of General Psychology and Psychology of Personality Development,
Odessa I. I. Mechnikov National University,
2, Dvorianska Str., Odesa, Ukraine*

SINS AS THE EXPRESSION OF AMORAL COMPONENT OF PERSONAL INTEGRITY

Amoralism represents the inner plane of a deed and acts like a reason of maladaptive strategies of behavior or functional ones from the standpoint of achieving authority and success, but condemned by society. The amoralism descriptors are considered on the basis of the following models: "the necessity of evil", the freedom of self-determination, "goodness with fists", Jesuitism, amoralism deviation, amoralism as authority tool, amoralism as psychological defense, amoralism as non-adaptive activity, amoralism as opposition to the comprehension of morality. It acts like a category describing various human sins, the imperfect essence of human soul. The following sins have been described: disappointment, condemnation, envy, pride, vanity, deceitfulness, greed, hate, cruelty, indifference, sloth, etc. These drawbacks are considered as sins of the human soul. The sins of behaviour involve bad habits (smoking, alcoholism, gluttony, lust), deeds condemned by society or law (swindle, theft, vandalism, murder). The two-level structure of the phenomenon of amoralism has been suggested. At the moral and theoretical level it is considered as evil which is opposed to goodness. At the moral and practical level it is represented by sins and is opposed to freedom. Sins are divided into sins of lack and sins of superfluity. The first ones are characterized by disregard, depreciation of moral values; the second ones – by the idealization and the expression "the end justifies the means".

Keywords: moral consciousness, moral values and principles, amoralism, evil, sins, amoralism descriptors, constructive and destructive amoralism.

Подано до редакції 25.07.2016

Рецензент: д. соціол. н., проф. В. І. Подшивалкіна

УДК: 159.9.019.4:316.362

Олеся Анатоліївна Посвістак,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії і політології,
Хмельницький національний університет,
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна*

БІХЕВІОРИСТСЬКИЙ ПІДХІД ДО СІМ'Ї: СПЕЦИФІКА ТА ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ

У статті встановлено специфіку біхевіористського підходу до психології сім'ї. Виокремлено основні концепції, сформульовані представниками біхевіоризму, які лягли в основу психології сім'ї: концепцію дитячо-батьківських стосунків Дж. Вотсона, концепцію вирішення проблем сім'ї шляхом зміни поведінки її членів Б. Скіннера, концепцію взаємодії в діаді Дж. Келлі, Г. Тібо, Дж. Хоманса та ін.

Ключові слова: психологія сім'ї, біхевіоризм, поведінка, діада, «матриця результатів».

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, яке постійно еволюціонує, сім'я також змінюється. Індивіди не завжди здатні пристосуватися до цих змін, що породжує необхідність вивчення сім'ї та сімейних відносин як теоретичної бази для надання психологічної допомоги шлюбним партнерам, батькам і дітям. За таких умов зростає роль психології сім'ї. Станом на сьогодні накопичено чималий матеріал, який дозволяє фахівцю ефективно працювати з родиною і, відповідно до методологічного принципу системності, вивчення спектру теоретичних підходів до психології сім'ї дозволяє забезпечити різноманітність перспектив під час аналізу сімейної взаємодії. Однак, в науковому просторі все ще відсутні дослідження, в яких було б проаналізовано внесок у психологію сім'ї представників основних наукових шкіл та

структуровано наявні знання. З огляду на це, актуальним видається визначення тих концепцій психології сім'ї, які були сформульовані представниками основних психологічних шкіл з метою виділення теоретичного фундаменту психології сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням теоретичних основ психології сім'ї займається ціла низка науковців. Так, чітко виокремлено та проаналізовано основні підходи до окресленої наукової галузі у працях Л. Шнейдар, А. Лисової, О. Ніколаєвої. Концепції психології сім'ї, розроблені в руслі сімейної психотерапії, вивчають А. Варга, А. Ейдемлер та інші. Ведучи мову про вітчизняних дослідників, варто звернути увагу на роботи В. Турбан, яка проаналізувала проблему сімейного конфлікту в практичній психології. О. Я. Чебикін

вивчав сімейне виховання дітей [10]. Є. М. Потапчук і Н. Д. Потапчук в своїх наукових працях звертають увагу на розробку проблеми подружньої невірності в психологічній літературі [3; 4; 7]. Однак, все ще потребує вивчення аналіз проблем психології сім'ї представниками основних психологічних шкіл: психоаналізу, біхевіоризму, гуманістичної психології тощо.

Метою статті є визначення специфіки біхевіористського підходу до психології сім'ї та виокремлення основних концепцій психології сім'ї, сформульованих біхевіористами.

Методи дослідження. Основним методом дослідження став аналіз наукової літератури; спираючись на системний науковий підхід було вивчено накопичений досвід, що дало змогу визначити специфіку біхевіористського підходу до психології сім'ї та виокремити основні концепції психології сім'ї, сформульовані біхевіористами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення наукових джерел дозволило дійти висновку, що в класичному біхевіоризмі проблеми психології сім'ї спеціально не розроблялися, а вивчалися лише окремі їх аспекти в контексті дослідження поведінки. Проте, біхевіоризм довгий час був однією з найвпливовіших шкіл і, логічно, що в його руслі зверталася увага на шлюбно-сімейні стосунки. Аналіз праць представників біхевіоризму дає можливість виокремити концепцію дитячо-батьківських стосунків, що представляє собою звід принципів, яких слід дотримуватися батькам, щоб виховати дитину «належним чином», та під впливом біхевіоризму сформувалися концепції відносин у діадах, які використовуються для аналізу подружніх стосунків. Біхевіористський підхід до аналізу сім'ї ґрунтується на вивченні поведінки партнерів, використовуючи методи обумовлення й наочності.

Представники біхевіоризму виходять з того, що психіка людини має мінімум вроджених компонентів, її розвиток залежить від стимулів, які надходять із середовища. Дж. Уотсон (1878 – 1958) в книзі «Поведінка: введення в порівняльну психологію» рішуче спростував постулат про те, що предметом цієї науки є свідомість, зводячи психічні явища до різних форм поведінки, що розуміється як сукупність реакцій організму на стимули із зовнішнього середовища. Метою психології Дж. Уотсон визначив прогнозування поведінки та її контроль. Взятши за основу ці положення, у 1928 р. він видав працю «Психологічний догляд за дитиною», в якій було викладено результати експериментального вивчення поведінки немовлят. Він, виходячи з того, що дитину можна розглядати як «живий шматочок м'яса, здатний давати невелику кількість простих реакцій» [8, с. 31], дійшов до висновку, що у дітей є всього три вроджені форми поведінки (реакції): гнів (в ситуації обмеження рухів), страх (за втраті опори або різкого звуку), любов (прояви задоволення у дитини, які викликаються погладженням та поплескуванням) [8, с. 16-17; 21; 42-43]. Усі інші нашаровуються під зов-

нішнім впливом. А зміст поведінки дитини і характер її розвитку, за Дж. Уотсоном, визначають саме зовнішні впливи, і батьки розглядаються як елементи зовнішнього середовища, як агенти первинної соціалізації, які чинять ці впливи.

Дослідник виступав за науковий підхід до виховання дітей. Експерименти Дж. Уотсона з умовними рефлексами переконали його, що емоційні розлади дорослих неможливо звести виключно до сексуальних факторів, як стверджував З. Фройд, і обстоював думку про те, що проблеми дорослих пов'язані з обумовленими реакціями, сформованими ще в дитинстві або підлітковому віці. І, виходячи з того, що коли розлади у дорослих є наслідком неправильного виховання в дитинстві, то правильна програма виховання повинна запобігти появі розладів у старшому віці [11]. На основі цих досліджень Дж. Уотсон зробив висновок про необхідність соціального контролю над поведінкою з метою оздоровлення суспільства і навіть розробив програму такого оздоровлення, засновану на принципах біхевіоризму. Серед іншого, в ній він окреслив умови, дотримання яких допоможе батькам виховати фізично і психологічно здорових дітей. Вони передбачали жорсткий режим дня [8, с. 76], наявність спеціальної кімнати для дитини, в якій її можна було б захистити від впливу певних стимулів, дозволаність в проявах ніжності і любові по відношенню до дитини [8, с. 42].

Крім того, за Дж. Уотсоном, батьки повинні надавати дитині свободу творчості в заданих рамках, а небажану активність дитини поза ними – переривати [8, с. 33-34]. Сигналом переривання має слугувати біль, якого батьки завдають дитині в момент скоєння небажаної активності для того, щоб перемкнути дитину на шлях бажаної активності, про яку дитина повинна бути повідомлена або заздалегідь, або в момент переривання (стимул «переривання-переключення»). Задля нормального психологічного розвитку дитини Дж. Уотсон наполягав на важливості статевого виховання дітей у сім'ї і навіть розробив поради батькам щодо такого виховання [8, с. 80-81] та звертав особливу увагу на необхідність спільного виховання хлопчиків і дівчаток, мотивуючи це тим, що, за результатами експериментів, роздільне виховання може привести до поширення гомосексуалізму [8, с. 88].

Дж. Уотсон категорично заявляв про пріоритетну силу впливу оточення на формування певної, строго заданої моделі поведінки у всіх людей. Він стверджував, що з дюжини нормальних, здорових немовлят за спрямованої організації середовища можна виростити будь-кого: чи абсолютно однакових людей, з однаковими смаками і поведінкою, або кожного зробити фахівцем в окремій сфері – лікарем, торговцем або злодієм [17, с. 104].

Отже, основна увага в моделі дитячо-батьківських стосунків Дж. Уотсона звертається на вироблення техніки поведінки і дисципліну дитини з метою виховання, на думку Дж. Уотсона, фізично і психологічно здорового індивіда.

У той час як Дж. Б. Уотсон загалом розміркову-

вав про використання умовних рефлексів на шляху до оптимізації дитячо-батьківських стосунків із метою створення більш здорового соціуму, радикальний представник біхевіоризму Б. Скіннер (1904-1990) у романі «Уолден Два» (1948) у подробицях описав функціонування суспільства, в якому ця ідея реалізується. Тут будь-яка бажана поведінка отримувала позитивне підкріплення. Програма Б. Скіннера, заснована на позитивному підкріпленні, існувала тільки теоретично, але зате контроль або модифікація поведінки людей або малих груп були широко поширеними практично [11].

Необхідність створення технологій поведінки Б. Скіннер так само обґрунтував у праці «По той бік свободи і гідності» (1971) [6, с. 83]. Він і його послідовники провели величезну дослідницьку роботу з проблем навічання: вони вивчали роль покарання в формуванні навичок, вплив різних систем підкріплення, міру згасання оперантного обумовлення, наявність вторинного підкріплення тощо. Б. Скіннер розробив методику *послідовного наближення*, яка полягала в підкріпленні лише тієї поведінки, яка була найбільш близькою до бажаної. За її допомогою психологи могли ефективно і швидко коригувати майже будь-яку поведінку людини [16]. Використовувалося позитивне і негативне підкріплення: індивід нагороджувався за корисну з точки зору експериментатора діяльність і карався за небажану. Проте, Б. Скіннер був противником використання форм поведінкового контролю, заснованих на аверсивних стимулах: він вважав покарання неефективним засобом і доводив, що поведінка, за якою слідує покарання, швидше за все знову з'явиться там, де відсутній той, хто може покарати (наприклад, підліток, якого батьки покарали за те, що він курив удома, буде вільно це робити разом з однолітками) [11].

Відповідно до концепції Б. Скіннера, розвиток дитини в сім'ї – це процес навічання з використанням методів підкріплення. На ранніх етапах розвитку дитини саме батьки виступають агентами соціалізації і є джерелом підкріплення бажаної поведінки. Наприклад, якщо батьки задовольняють істерики дитини – вони підкріплюють небажану поведінку. При модифікації поведінки такі дії, як тупання ногами або крики не повинні отримувати підкріплення. Підкріплюється тільки бажана поведінка. Через деякий час поведінка дитини зміниться, оскільки демонстрація характеру більше не буде приводити до отримання необхідного результату [11]. Водночас, підкріплення дитячої поведінки може сформувати поведінку, яка є неефективною в світі дорослих: дбайливі батьки проявляють надмірну увагу до хворої дитини, а це може привести, з одного боку, до посилення хвороби, а з іншого – до формування поведінки, яка в дорослому житті буде шкодити [16, с. 381].

Відштовхуючись від ідеї відсутності свободи волі в особистості, Ф. Скіннер був переконаний, що поведінка окремої людини знаходиться під контролем соціального

оточення і сім'я – це те середовище, в якому має приділятися особлива увага підкріпленню бажаної для соціуму поведінки. Він розробив програму зміни поведінки відповідно до соціальних запитів.

У 30-х рр. ХХ ст. американські вчені Н. Міллер, Дж. Доллард, Р. Сірс та ін. зробили спробу перевести найважливіші поняття психоаналітичної теорії на мову теорії навічання. Саме вони ввели в науковий обіг термін «соціальне навічання» [13]. Трансформуючи фрейдівські ідеї, Н. Міллер і Дж. Доллард заміщають принцип задоволення принципом підкріплення. Підкріпленням вони називають те, що підсилює тенденцію до повторення реакції. Навічання – це посилення зв'язку між стимулом і реакцією, що виникає завдяки підкріпленню. Завдання батьків полягає у підтримуванні соціально прийнятної поведінки дитини і відкиданні неприйнятних форм поведінки і, таким чином, її соціалізуванні. Якщо в «репертуарі» поведінки дитини немає відповідної реакції, її можна створити. Навічання наслідуванням в теорії даних авторів є головним способом набуття нових форм поведінки.

В цьому контексті американський психолог Р. Сірс (1908-1989) [15] досліджував вплив матері на розвиток дитини. Центральним моментом навічання в його теорії є залежність. Підкріплення завжди залежить від контактів матері і дитини. Вона постійно відчуває залежність від матері і мотивація залежності (активна вимога любові, уваги, ласки і ін.) – найважливіша її потреба, яку не можна ігнорувати. Водночас, розвиток дитини йде по шляху подолання цієї залежності і зміни її форм. Можна бачити, що в цьому підході теорія соціального навічання найтісніше переплітається з психоаналізом.

Особливий акцент на ролі наслідування робив канадський психолог українського походження А. Бандура. Його підхід отримав назву *теорії соціального навічання* [1]. За А. Бандурою, поведінка людини регулюється складною взаємодією зовнішніх і внутрішніх факторів: соціальні процеси впливають на поведінку індивіда ледь не менше, ніж когнітивні. Класична біхевіористська формула «стимул – реакція» опосередковується врахуванням соціальних і когнітивних процесів.

Завдання, яке вчений поставив перед собою під час розробки соціально-когнітивного підходу до біхевіоризму, було чисто практичним: модифікувати ті види поведінки, які суспільство розглядає як небажані або ненормальні. Згідно з його міркуваннями, якщо всі види поведінки, включаючи і ту поведінку, яка відхиляється від суспільних норм, вивчаються на основі спостережень за іншими людьми, значить поведінці можна «навчитися заново» або хоча б частково змінити її [11]. Так само, як і Б. Скіннер, А. Бандура зосередив свою увагу на зовнішніх проявах «ненормальності», тобто на поведінці, а не на передбачуваних внутрішніх свідомих або підсвідомих конфліктах.

Відповідно до його теорії, соціальне научіння як пристосування дитини до соціуму відбувається шляхом научіння через підкріплення із застосуванням когнітивних здатностей; научіння через спостереження і моделювання чужої поведінки [1, с. 25-33]. Виходячи з цього, бачимо: він вважав, що нагороди і покарання недостатньо, щоб навчити нової поведінки. Діти набувають її завдяки імітації. Один із проявів імітації – ідентифікація: процес, у якому людина запозичає не тільки дії, а й думки і почуття іншої людини, що виступає в ролі моделі. Імітація призводить до того, що дитина може увявити себе на місці моделі і випробувати співчуття до цієї людини. Для А. Бандури батьківська поведінка – це зразок для наслідування дитини, яка намагається вибудувати власну поведінку. Підкріплення необхідно для збереження поведінки, що виникла на основі наслідування.

Представники та послідовники біхевіоризму вивчають явища винагороди або підкріплення і покарання. Перше визначається здатністю зміцнювати (підкріплювати) поведінку, тоді як друге знижує вірогідність повторення поведінкової моделі. У психології сім'ї принципи біхевіоризму застосовують для аналізу проблем вибору шлюбного партнера, дитячобатьківських стосунків, конфліктів у сім'ї тощо.

На основі положень біхевіоризму сформувалися теорії взаємодії в діадах Дж. Тібо, Г. Келлі та Дж. Хоманса. Американські соціальні психологи Дж. Тібо (нар. 1921) і Г. Келлі (нар. 1917) обґрунтували модель взаємодії двох суб'єктів у діаді і наслідки, які вона має для її членів. У «Соціальній психології груп» (1959), подібно до робіт, створених у руслі біхевіоризму і теорії обміну, головним предметом аналізу вчених стає проблема винагород і покарань. Особливу роль у розвитку теорії обміну зіграли три положення з концепції Дж. Тібо і Г. Келлі [5, с. 321], які вони застосовують для аналізу стосунків шлюбних партнерів. Перше стосується розподілу влади в діаді. Дослідники вважають, що джерелом влади у взаємодії двох суб'єктів є здатність одного з них вплинути на досягнення іншого. Масштаб влади у діаді обмежує взаємозалежність суб'єктів: кожен з них в певній мірі має владу над іншим [2].

Друге положення з теорії Дж. Тібо і Г. Келлі пов'язане з поняттями «рівень порівняння» і «рівень порівняння альтернатив» і використовується для аналізу проблем поведінки шлюбних партнерів залежно від рівня задоволення їх очікувань. Обидва цих рівні представляють собою стандарти для оцінювання результатів стосунків у сім'ї: рівень порівняння – це стандарт, що дозволяє суб'єкту визначити, чи можуть конкретні взаємини задовольнити його очікування. Стандарт «рівень порівняння альтернатив» використовується суб'єктом при вирішенні питання про припинення шлюбних стосунків або їх продовження. Коли наслідки оцінюються нижче рівня порівняння альтернатив – суб'єкт відмовиться від таких взаємин [5, с. 321]. Третім внеском Дж. Тібо і Г. Келлі в теорію обміну стало поняття

«матриці результатів». Це метод, який дослідники використовували для представлення різних моделей взаємозалежності у стосунках. Він дає змогу описати індивідуальні орієнтації учасників діади (у застосуванні до сім'ї – шлюбних партнерів) та загальні інтереси діади як єдиного цілого [2].

Доробки Дж. Тібо і Г. Келлі дають можливість прогнозувати, використовуючи математичні методи, ймовірні результати поведінки шлюбних партнерів, ураховуючи при цьому не тільки індивідуальні особливості взаємодіючих особистостей, а і соціальний компонент. Вони становлять теоретичну основу для розуміння проблем розподілу влади між шлюбними партнерами, особливостей взаємозалежності, міжособистісного пристосування та дають можливість аналізувати проблеми поведінки шлюбних партнерів залежно від рівня задоволення їх очікувань.

Принципи біхевіоризму до вивчення малих соціальних груп застосовував американський соціальний психолог Дж. Хоманс. Опираючись на праці Б. Скіннера [16] при дослідженні стосунків у малих групах (на макрорівні), він розглядав взаємодію між людьми як обмін цінностями – як матеріальними, так і нематеріальними [9]. У книзі «Соціальна поведінка: її елементарні форми» [13] він спробував дати психологічне пояснення соціальної поведінки людей, сформулювавши закономірності елементарної поведінки. За Дж. Хомансом, елементарна соціальна поведінка – це безпосередній обмін з іншою людиною. Він підкреслює, що спирається саме на психологічні принципи, однак, не вважає індивідів ізольованими, розуміючи, що люди – це соціальні істоти [14]. Дж. Хоманс доводив, що основою обміну є особистий інтерес, заснований на поєднанні економічних і психологічних потреб. Погоджувався з твердженнями біхевіоризму про те, що існує певна пропорційність між цінністю поведінки людини для інших осіб і цінністю для неї їх поведінки [9, с. 86].

Теорія обміну базується на таких твердженнях [13]: чим частіше схвалюються людські дії, тим імовірніше їх відтворення, якщо в минулому певний стимул пов'язувався з винагородою за певну дію, то чим більше подібні на нього інші стимули, тим імовірніше, що людина відтворить ту саму або схожу дію; чим ціннішим вважає людина результат своєї дії, тим із більшою ймовірністю вона повинна відтворити цю дію; чим більша вигода індивіда від своїх дій, тим імовірніше, що він ці дії повторить; якщо вчинок не приведе до очікуваної винагороди або, навпаки, викличе неочікуване покарання, то індивід, який вчинив дію, випробує почуття гніву: збільшиться ймовірність, що ціннішою для нього виявиться агресивна поведінка; за вибору між альтернативними діями індивід обере ту, для якої цінність результату, помножена на ймовірність його отримання, найбільша.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сутнісна характеристика біхевіористської теорії дозволяє дійти висновку, що в її руслі розроб-

лена ціла низка концепцій, які лягли в основу психології сім'ї як наукової галузі. Дж. Уотсону належить концепція дитячо-батьківських стосунків, яка зводиться до вироблення техніки поведінки і дисципліни дитини з метою виховання. Б. Скіннер розробив концепцію вирішення проблем сім'ї шляхом зміни поведінки її членів. Важливим внеском у становлення психології сім'ї є дослідження з позицій біхевіоризму проблем сімейного конфлікту. Розроблена Г. Тібо та Дж. Келлі концепція взаємодії в діаді та створена на основі цього «матриця результатів» дає можливість за допомогою математичних розрахунків визначити моделі взаємозалежності у стосунках. Концепції аналізу поведінки в діадах використовуються для пояснення вибору шлюбного партнера та аналізу і прогнозування міжособистісної взаємодії подружжя.

Аналіз біхевіористського підходу до сім'ї дозволив визначити його специфіку: акцентування уваги на поведінці шлюбних партнерів, батьків та дітей. На

нашу думку, суттєвим недоліком розробок теоретиків біхевіоризму є зосередження уваги виключно на формулі S-R. Ураховуючи лише те, що лежить на поверхні об'єктивного спостереження, зовсім не зважається ні на суб'єктивно психологічні компоненти поведінки, ні її фізіолого-мозкові механізми. У пошуках детермінації поведінки Б. Скіннер повністю ігнорував розум, пам'ять, мислення як «суб'єктивні сутності». В біхевіоризмі акцентується увага на соціальному навчінні, а не на психічному розвитку, свідомість ігнорується або повністю, або більшою мірою, що, на нашу думку, суперечить сучасним уявленням про предмет психологічної науки.

Враховуючи, що основу психології сім'ї становлять розробки не тільки представників біхевіоризму, а й інших наукових шкіл, перспективним у подальшому, на наш погляд, видається аналіз тих концепцій, які були розроблені їх представниками з метою узагальнення наявних знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.
2. Келли Г. Межличностные отношения / Г. Келли, Дж. Тибо // Современная зарубежная социальная психология. – М.: МГУ. – 1984. – С. 61-81.
3. Потапчук Є. М. Поведінкові реакції подружжя в ситуаціях адюльтеру та особливості надання їм психологічної допомоги [Електронний ресурс] / Є. М. Потапчук, Н. Д. Потапчук. – Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/1216> (15.05.2016). – Назва з екрану.
4. Потапчук Є. М. Позашлюбні стосунки подружжя та причини їх виникнення / Є. М. Потапчук, Н. Д. Потапчук // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – № 61. – С. 205-209.
5. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер. – СПб.: Питер, 2002. – 688 с.
6. Скіннер Б. Ф. Технология поведения / Б. Ф. Скіннер // Вестник НГУ. – 2007. – Т. 1. – Вып. 1. – С. 82-91.
7. Турбан В. В. Сімейний конфлікт як предмет дослідження у практичній психології / В. В. Турбан // Актуальні проблеми психології. – 2016. – Т. 10, Вип. 28. – С. 444-453.
8. Уотсон Дж. Психологический уход за ребенком / Дж. Уотсон. – М.: Мир, 1930. – 170 с.

REFERENCES

1. Bandura, A. (1977). *Teoriya sotsialnogo naucheniya [Social Learning Theory]*. Saint Petersburg: Evraziya [in Russian].
2. Kelli, G. & Tibo, G. (1984). *Mezhlichnostnye ot-nosheniya [Interpersonal relationships]*. *Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya psikhologiya – Modern foreign social psychology* (pp. 61 – 81). Moscow : Izd-vo Mosk.un-ta [in Russian].
3. Potapchuk, E. M. & Potapchuk, N. D. (2014). *Povedinkovi reaktzii podruzzhzia v situatsiakh adiulteru ta osoblivosti nadannya yim psihologichnoyi dopomogi [Behavioral responses of spouses in situations of adultery*

9. Хоманс Дж. Социальное поведение как обмен / Дж. Хоманс // Современная зарубежная социальная психология. – М.: МГУ, 1984. – С. 82-91.

10. Чебикин О. Я., Денисенко А. О. Дослідження психологічної готовності до подружніх взаємостосунків старших підлітків та юнацтва / О. Я. Чебикин, А. О. Денисенко // Наука і освіта. – 2004. – №2. – С. 58-63.

11. Шульц Д.П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб.: Евразия, 1998. – 528 с.

12. Dollard J. Frustration and aggression / J. Dollard, L. W. Doob, N. E. Miller, O. H. Mowrer, R. Sears. – New Haven, CT : Yale University Press, 1939. – 229 p.

13. Homans G. C. Social behavior: Its elementary forms / G. C. Homans. – New York: Hartcourt, Brace & World, 1961. – 45 p.

14. Homans G. C. The nature of social sciences / G. C. Homans. – New York: Hartcourt, Brace & World – 1967. – 109 p.

15. Maccoby E. Patterns of child rearing / E. Maccoby, H. Levin, E. Lowell, R. Sears, J. Whiting, J. Berwick. – Stanford Univ Pr., 1957. – 560 p.

16. Skinner B. F. Science and human behavior / B. F. Skinner. – Cambridge: B. Skinner Foundation, 2014. – 466 p.

17. Watson J. Behaviorism / J. Watson. – Chicago: University of Chicago Press, 1930. – 262 p.

and features of providing them with psychological help]. Retrieved from: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/1216> [in Ukrainian].

4. Potapchuk, E. M. & Potapchuk, N. D. (2011). *Pozashlyubni stosunki podruzzhzia ta prichini yih viniknennia [Extramarital relationships spouses and their causes]*. *Zbirnik naukovih prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi Ukrainy – Proceedings of the National Academy of State Border Service of Ukraine*, 61, 205-209 [in Ukrainian].

5. Rittser, G. (2002). *Sovremennye sotsiologicheskie teorii [Contemporary Sociological Theory]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

6. Skinner, B. (2007). Tekhnologiya povedeniya [Behavior technology]. *Vestnik NGU. – Bulletin of NGU, 1, 82-91* [in Russian].

7. Turban, V. V. (2016). Simeynyi konflikt yak predmet doslidzhennia u praktichniy psykholohii [Family conflict as a subject of study in practical psychology]. *Aktualni problemy psykholohii – Relevant problems of psychology, 28, 444-453* [in Ukrainian].

8. Wotson, G. (1930). *Psikhologicheskii ukhod za rebenkom [Psychological care of a child]*. Moscow: Mir [in Russian].

9. Homans, G. (1984). Sotsialnoe povedenie kak obmen [Social behavior as an exchange]. *Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya ensiklogiya – Modern foreign social encyclopedia*. (pp. 82 – 91). Moscow: VGU [in Russian].

10. Chebykin, O. Ya., Denysenko, A. O. (2004). Doslidzhennia psykholohichnoi hotovosti do podruzhnikh vziemostosunkiv starshykh pidlitkiv ta yunatstva [Study-

ing senior adolescents' psychological readiness for marriage]. *Nauka i osvita – Science and education, 2, 58-63* [in Ukrainian].

11. Shults, D. P. & Shults, S. E. (1998). *Istoriya sovremennoy psikhologii [History of Modern Psychology]*. Saint Petersburg: Evraziya [in Russian].

12. Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O. & Sears, R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT : Yale University Press [in English].

13. Homans, G. C. (1961). *Social Behavior: Its Elementary Forms*. New York, Hartcourt, Brace & World [in English].

14. Homans, G. C. (1967). *The nature of social science*. New York, Hartcourt, Brace & World [in English].

15. Maccoby, E., Levin, H., Lowell, E., Sears, R., Whiting, J. & Berwick, J. (1957). *Patterns of child rearing*. Stanford Univ Pr. [in English].

16. Skinner, B. *Science and human behavior*. Cambridge: B. Skinner Foundation.

17. Watson J. B. (1930). *Behaviorism*. Chicago: University of Chicago Press [in English].

Олеся Анатольевна Посвистак,

кандидат исторических наук, доцент кафедры философии и политологии,

Хмельницкий национальный университет,

ул. Институтская, 11, г. Хмельницкий, Украина

БИХЕВИОРИСТСКИЙ ПОДХОД К СЕМЬЕ: СПЕЦИФИКА И ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПЦИИ

В научном пространстве все еще отсутствуют исследования, в которых был бы проанализирован вклад в психологию семьи представителей основных научных школ психологии. Потребность в создании таких работ обусловлена необходимостью оказания квалифицированной психологической помощи семьям. Учитывая то, что практическая деятельность всегда должна базироваться на надежной теоретической основе с высоким объяснительным потенциалом, актуальным представляется изучение теоретического фундамента психологии семьи путем определения и анализа тех концепций, которые были сформулированы представителями основных психологических школ в XIX-XX в. Учитывая это, в статье на основе анализа научных источников и литературы, опираясь на системный научный подход были изучены работы представителей научной школы бихевиоризма. Целью исследования было определение специфики поведенческого подхода к психологии семьи и выделение основных концепций психологии семьи, сформулированных бихевиористами. Сущностная характеристика бихевиористской теории позволяет прийти к выводу, что в ее русле разработан целый ряд концепций, которые легли в основу психологии семьи как научной отрасли. Установлено, что Дж. Уотсоном разработана концепция детско-родительских отношений, которая сводится к выработке техники поведения и дисциплины ребенка с целью воспитания. Б. Скиннером создана концепция решения проблем семьи путем изменения поведения ее членов. Определено, что важным вкладом в становление психологии семьи является исследование с позиций бихевиоризма проблем семейного конфликта. Разработанная Г. Тибо и Дж. Келли концепция взаимодействия в диаде и созданная на основе этого «матрица результатов» позволили с помощью математических расчетов определить различные модели взаимозависимости в отношениях. Дж. Келли, Г. Тибо, Дж. Хоманс разработали концепции анализа поведения в диадах. Они используются для объяснения выбора брачного партнера, для анализа и прогнозирования межличностного взаимодействия супругов. Анализ поведенческого подхода к семье позволил прийти к выводу, что его специфика заключается в акцентировании внимания на поведении брачных партнеров, родителей и детей.

Ключевые слова: психология семьи, бихевиоризм, поведение, диада, «матрица результатов».

Olesia Posvistak,

PhD (in historical sciences), associate professor,

Department of Philosophy and Political Science,

Khmelnytsky National University,

11, Instytutaska Str., Khmelnytskyi, Ukraine

BEHAVIOURISTIC APPROACH TO FAMILY: SPECIFICITY AND BASIC CONCEPTS

Today the phenomenon of family psychology still remain understudied in Ukraine. There are very few scientific works dealing with this issue. The need for creating such kinds of research is caused by the necessity of providing qualified psychological assistance to families. Besides, practice should be based on the solid theoretical foundation. In view of this, the study of theoretical basis of family psychology by means of the analysis of the concepts formulated by the

representatives of the main psychological schools is considered to be topical. The article is aimed at determining the specificity of behaviouristic approach to family psychology and distinguishing the basic concepts of this phenomenon formulated by behaviourists. The essential characteristics of the behaviouristic theory made it possible to conclude that a number of concepts formed the basis of family psychology as a scientific field. It has been determined that the concept of child-parent relationship, created by J. Watson, comes to the development of child's behaviour and discipline technology with the educational purpose. B. Skinner created the concept of solving family problems by changing the behaviour of its members. It has been found that the study of problems of family conflict from the positions of behaviourism is considered to be an important contribution to the development of family psychology. J. Kelly, G. Thibaut, J. Homans developed a concept of the analysis of behaviour in dyads. They are used for explaining the choice of a marriage partner as well as analyzing and forecasting interpersonal interaction of spouses. The review of the behaviourist approach to the family made it possible to conclude that its specificity involves paying thorough attention to the behaviour of a married couple, parents and children.

Keywords: psychology of the family, behaviorism, behavior, dyad, "results matrix".

Подано до редакції 27.07.2016

Рецензент: д. психол. н., проф. Є. М. Потапчук
